

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה

מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

גיליון ח'

פרשת וישלח | תשפ"ה

ואני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בפרשה

"וַיִּשָׂא אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹקִים אֶת עֲבָדֶיךָ" (ג.ה).

השם הקדוש 'אלקים' מורה, כידוע, על מידת הדין. בהתאם לכך יפלא, על מה ולמה דווקא כעת - כשיעקב אבינו מציג לפני עשיו אחיו את ילדיו שנולדו לו בחסד ה' עליו, מתנת שמים מופלאה אותה קיבל, בוחר הוא להתבטא באמצעות שם המשתייך למידת הדין?

הסיפור הבא, אותו סיפר מגיד המישרים ר' אשר דרוק שליט"א, ייטיב להבהיר את העניין ועל הדרך גם ללמדנו עד כמה עצום כוחה של תפילה.

מעשה בבחור בן זמננו, נער תפוקים שלא ראה לנכון להשקיע כהוא זה בטיפוח קומתו הרוחנית ועתידו התורני. תחת זאת הוא התנהג כתינוק הבורח מבית הספר, ורדף אחרי ההבל והריק עד שהפך לסמל ודוגמה לריקנות חלולה.

האמא מצדה, אם יהודייה בעלת ללב חם ורגיש, לא הרפתה לרגע מלהעטיר עליו בתפילה, להתחנן פני היושב במרומים שיפתח את לבו של בנה ויטה את לבבו לדרך הישר, לתורה ולמעשים טובים.

ויהי היום, והנה הגיע הבן לגיל שידוכים.

המבוכה בבית רבתה, האווירה לחוצה והשאלה הכאובה הדהדה ברקע: מי יקח אותו? באיזה שידוך מפוקפק יזכה אותו 'תכשיט' שעשה ימים כלילות בבטלה וחוסר מעש?

רק האמא עודנה מתפללת. אינה מתייאשת וידיה לא רפו, לבה לא נפל בה והיא כולה תקווה וציפייה לישועת ה'.

והנה ראה זה פלא, לא חלפה תקופה ועל השלחן עלתה הצעה חלומית, לא פחות מכך. ראש ישיבה מחו"ל אשר תורה וגדולה התאחדו על שלחנו, טס ארצה במטרה למצוא את החתן המושלם וכליל המעלות עבור בתו המיוחדת.

איך עלה הרעיון לשידוך הזוי זה? מסתבר שמופלאות דרכי ההשגחה העליונה.

פרטי הבחור המדובר, כולל שמו ועיר מגוריו, כמו גם שם הישיבה בה למד, או שהה - אם לדייק, היו זהים להפליא לפרטיו של בחור אחר, עליו שבעלויים ובן עלייה משכמו ומעלה. הבלבל שנוצר טבעי, אך התוצאה - עלתה על כל דמיון.

ההורים שמעו את הצעת השידוך המדוברת, ולמותר לציין שהם נענו תיכף ומיד, ועד מהרה נסגר ווארט בשעה טובה ומוצלחת, לתדהמת הכל. החלק המפליא ביותר הוא - כי הבחור הסורר, כשנכח לראות כי ראש הישיבה בחר בו כחתן לבתו, הביין באחת כי מצבו ומעמדו השתנו, וכי אל לו לאכזב את אשתו לעתיד, את הוריה ואת המשפחה כולה.

המשך בעמוד הבא

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"וַיִּשְׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל אַחֶיךָ אֶל עֵשָׂו וְגַם הַלֵּךְ לִקְרֹאתְךָ וְאָרְבַּע מְאוֹת אִישׁ עִמּוֹ" (לב.ז).

ובוהרר (ח"א קסז, ב) אומר שהמלאכים הפחידוהו, כדי שיתפלל, שהקב"ה מתאוה לתפילתו של צדיקים... אם כן 'לאמר' לדורות, כשהם בצרה - שיתפללו, שהקב"ה מתאוה לתפילתו של ישראל (שפתי כהן עה"ח).

"וַיַּרְא יַעֲקֹב מָאֵד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחַךְ אֶת הַעֵם אֲשֶׁר אִתּוֹ... וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחְנֶה הָאֵתָּה וְהָפְהוּ"

צהר לתיבה

הארת מושגים ומתחים בתפילה

מה טבו

בסדר רב עמרם גאון, ובעקבותיו בסידור רש"י ומחזור ויטרי, נזכרת אמירת קטע התפילה הפותח בפסוק (במדבר כד, ה): "מה טבו אהליך יעקב משפנתך ישראל".

פסוק זה מקורו בדברי בלעם על ישראל, ובדברי רבותינו ז"ל (סנהדרין קה, ב) מצאנו כי כוונת הדברים לבתי כנסיות ובתי מדרשות, הלא הם האהלים והמשכנות של בני ישראל, שם הם ממייתים עצמם באהלה של תורה ומייחדים שמו יתברך בעולם.

עוד מציינים חז"ל (שם) כי בעוד ששאר ברכותיו של בלעם, אשר נאמרו מפיו בעל כרחו, חזרו והפכו לקללה, אולם ברכה זו נתייחדה בכך שהיא נותרה לעד כברכה.

עם זאת, דווקא בשל כך שנאמרו הדברים מפיו בלעם הרשע, נטה המהרש"ל (שו"ת מהרש"ל סי' טו) שלא לומר זאת. בפרט לאור העובדה שבלעם אמר זאת בחושבו לרעה, כמובא בחז"ל (סנהדרין שם): "אמר רבי יוחנן, מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו. ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות - מה טבו אהליך יעקב, לא תשרה שכינה עליהם - ומשכנתך ישראל".

הפסוקים הבאים בקטע תפילה זה, כצפוי, מעלים על נס את הזכות הגדולה שלנו לבוא בשערי בית הכנסת ולהתפלל לפני הקב"ה: "וַיֹּאֲנִי בְּרַב חֶסֶדְךָ אָבוֹא בֵּיתְךָ (תהלים ה, ח)... "ה' אֶהְבֵּתִי מֵעוֹן בֵּיתְךָ וּמִקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ" (שם ח.ח) ועוד.

בחתימת הקטע אנו שוטחים תחינה לפני אבינו שבשמים, שתהא השעה הזו - שעת

וְהִיא הַמַּחְנֶה הַנֶּשְׂאָר לַפְּלִיטָה...הַצִּלְנִי נָא מִיַּד אַחֵי מִיַּד עֵשָׂו" (לב, ח - יב).

שיש איברים שהם ברשותו של אדם, ויש שאינם ברשותו של אדם כגון הראייה והרהור וכיוצא... וזה שאמר יעקב 'אם יבוא עשיו אל המחנה האחת והקהל, המחנה, הם האיברים שאינם ברשותי. אבל המחנה שהם ברשותי על כרחך יהא לפליטה, כי אלחם בו, וכנ"ל.

איברא, על ידי תפלה, כמו שהתפלל דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, לו): "הַעֲבֹר עֵינַי מֵרְאוֹת שׂוֹא", אפשר להניצל גם האברים שאינם ברשותו. לכך התקין יעקב את עצמו להתפלל עבור זה, 'הַצִּלְנִי נָא מִיַּד אַחֵי', שהם ברשותי, 'מִיַּד עֵשָׂו', הן האברים שאינם באחווה עמי ואינם ברשותי, כמו עשו שהוא מתנגד לי (תולדות יעקב קסו).

התפילה, שעת רצון ורחמים לפעול ולהצליח בתפילתנו (שם סט, יד): "וַיֹּאֲנִי תַפְּלִיתִי לָךְ ה' עַתָּה רְצוֹן אֱלֹקִים בְּרַב חֶסֶדְךָ עֲנֵנִי בְּאֶמֶת שְׁעֶךָ".

ברכו

כמה פעמים במהלך התפילה, קריאת התורה ועוד, עומד שליח הציבור [או העולה לתורה] ואומר את הנוסח הבא: "בְּרַכּוּ אֶת ה' הַמְּבַרֵּךְ, ואילו הציבור מצידו משיב בנוסח מעט שונה: "בְּרוּךְ ה' הַמְּבַרֵּךְ לְעוֹלָם וָעֶד".

נוסח זה הוא מהדברים הנאמרים אך ורק במעמד עשרה, כקדיש וקדושה.

האזכור הראשון לנוסח אמירת 'ברכו' הינו דווקא במשנה המתייחסת לנוסח הזימון על הסעודה, וזו לשון המשנה (ברכות מט, ב): "אמר רבי עקיבא, מה מצינו בבית הכנסת - אחד מרובים ואחד מועטים אומר 'ברכו את ה'". רבי ישמעאל אומר, 'ברכו את ה' המבורך".

למעשה נפסק בגמרא (שם נ, א) כדעת רבי ישמעאל, ומבואר ברש"י (ד"ה בהדי) כי אף רבי עקיבא מסכים כי הנוסח המלא נכון, אלא שאינו מזיק לומר זאת כחובה.

בשו"ת ראב"ן (הירחי) מובא כי מטרת אמירה זו לצרף את הקהל לברכת המבורך, כשם שהזמון על המזון אומר 'ברוך שאכלנו משלו' והציבור משיב לו 'ברוך שאכלנו משלו'. בהתאם לכך, בחלק מעדות המזרח נהוג להוסיף לפני אמירת נוסח זה את המילה: 'רַבְּנֵי, כפנייה מכובדת לקהל.

בתפילה נאמר נוסח זה בתום 'פסוקי דזמרא', לאחר קדיש החותם את פסוקי דזמרא ובהקדמה לברכות קריאת שמע. כך גם אומרים זאת בתפילת ערבית, אף אז קודם ברכות קריאת שמע.

בנוסף, נאמר 'ברכו' בסוף התפילה - קודם 'עלינו לשבח', עבור אלה שהחמיצו את אמירתו מחמת שלא באו בזמן לבית הכנסת. עם זאת, ישנם פוסקים הסבורים כי אומרים זאת שוב אך ורק במידה וידוע שאי-מי מהמתפללים אכן איחר לתפילה.

ספר ויהלום

אוצרות ורעיונות במעלת תפילה

יעקב אבינו מתייצב אל מול הסכנה הנוראה, האיום הגדול מצד אחיו עשיו הרשע המאיים לרוצחו נפש, וכך מספרת לנו התורה (ל.ט): "וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמִּצְחָה הָאֶחָת וְהָכִהוּ וְהָיָה הַמִּצְחָה הַנִּשְׁאָר לְפִלִיטָה". אודות כך כותב רש"י: "התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפלה ולמלחמה".

נקדיש רגע ונתבונן בדברי רש"י הקדוש: "התקין עצמו לדורון, לתפלה ולמלחמה".

משמע, לא היתה זו העירכות חפזה בלהט הרגע ובאבחת מחשבה רגעית, כי אם 'התקין עצמו' - נערך והתכונן כראוי וכיאות, מתוך מחשבה ותשומת לב מרובה.

דורון ומלחמה, ניחא. מנחת-שי המיועדת לרכך את לבו של האויב, אמורה לבוא מתוך מחשבה על כל פרט והתייחסות לפרטים הקטנים, אלה שיגרמו ללב האטום והעיון שמנגד להתרכך. כך גם בנוגע למלחמה - אסטרטגיית לחימה אינה דבר של מה בכך, טקטיקות שונות יש, ולכל אחת מהן מעלות וחסרונות, יתרונות כמו גם מגרעות, וכל צעד עלול להיות הרה אסון.

פשוט וברור מדוע הוזקק יעקב 'להתקין עצמו' לקראתם. אולם בנוגע לתפילה, מה נדרש מיעקב 'להתקין עצמו' לכך? מדוע לא ניגש יעקב בפשטות לקרן זוית, פתח בתפילה רותחת מלב יוקד, העתיר בתחינה וקרע שערי שמים?

ניתן להבין ענין זה, על פי הסברו הנפלא של הרה"ק ר' יששכר בער מראדושיץ ז"ע על הנאמר באליעזר עבד אברהם, בבואו לביתו של בתואל (בראשית כד, לג - לד): "וַיִּשָּׂם לְפָנָיו לְאֹכֶל וַיֹּאמֶר לֹא אֶכֶל עַד אִם דְּבַרְתִּי דְבָרִי וַיֹּאמֶר דְּבָרִי: וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אֹנְכִי".

כאשר הגישו לאליעזר את הסעודה, הגיב הוא תיכף ומיד כי 'לא אכל עד אם דְּבַרְתִּי דְבָרִי', היינו - טרם התפללתי, וחלילה לי לסעוד את לבי טרם התפילה.

על כך השיבו בתואל ולבן: 'דְּבָרִי, בזריות ובקצרה, מבלי לעשות מזה 'עסק'...

ואליעזר מצדו, בשלו: 'וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אֹנְכִי, ועבד אברהם אינו מתפלל בחיפזון, אינו עושה תפילתו עראי, כביכול משא ועול היא עבודו.

על פי זה ניתן להבין, כי גם בעת שיעקב עומד מול האיום הגדול, הסכנה האורבת לו מצד עשיו והזמן הקצר שנותר לו כדי להתפלל להנצל מידי, הוא כלל לא רואה כאפשרות - להתפלל ללא הכנה מוקדמת, ללא שיטה קודם לבבו לתפילה ויהיה ראוי לכך!

מאוצרותי ושיחותי של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

הלכה ופשרה

נידון בפרשה בענייני תפילה

האם מותר להתפלל תפילת שווא?

נידון נרחב בראשונים והאחרונים מוקדש לשאלה הבאה: מלבד עצם העובדה שתפילת שווא - במהותה, אינה נועדה להיענות משמים והיא חסרת תועלת, אולם יש לדון מבחינה הלכתית והשקפתית - האם למעשה יש איסור הדבר.

בספר חסידים (סימן תשצד) מובא במפורש כי חל איסור של ממש בדבר. כך גם רבנו האור החיים הקדוש מתייחס לנקודה זו (חפץ ה' ברכות ס, א) וכותב כי אין להתפלל על דבר המסוגל להתרחש אך בדרך נס, וכי תפילת שווא אסורה. דעה נחרצת נוספת בענין מצאנו בפוסקי הדור האחרון - הגאון ר' חיים פנחס שיינברג זצ"ל (הידושי בתרא עמ"ס ברכות שם) סבור היה כי יש בכך דמיון ל'אמן תירה' שנאסרה מדינא.

על אף האמור, ישנם כמה מצבים בהם מותר להתפלל להתרחשות נס. בין השאר מונה בעל 'בכור שור' - מבעלי התוספות, תפילה על נס עבור צרכי רבים, וכן תפילה שיתרחש נס המסוגל להתפרש בדרך הטבע, כניצחון החשמונאים על היוונים.

הגאון בעל 'ישועות יעקב' (או"ח תרפ"ב ס"ק ב) מתיר להתפלל שיקרה נס שבאמצעותו יתקדש שם שמים בעולם, והיתר נוסף ומיוחד מצאנו שכתב האור החיים (חפץ ה' שם), לפיו בשונה מכל אדם - לצדיק מותר להתפלל שיתרחש נס.

"וְהָיָה עוֹד פְּכַרְתְּ הָאֶרֶץ לְבֹא אֶפְרָתָה וְיִתְלַךְ רַחֵל וְיִקְשֶׁשׁ בְּלִדְתָּהּ" מספרת התורה (לה. טז), ולאחר כמה פסוקים אנו רואים את הסוף העגום (פסוק יט): "וַיִּמָּת רַחֵל וַיִּקְבֹּר בְּדָרֶךְ אֶפְרָתָה הוּא בֵּית לָחֶם".

כמו מאלה עולה השאלה המתבקשת - על מה ולמה לא מצאנו שהתפלל יעקב אבינו על רחל אמנו, שתעבור את המשבר הרפואי הקשה ולא תמות?

ניתן לזון בכך בכמה היבטים, כמו העובדה שקבעו חז"ל (קידושין ע"א, ב) כי "רוב גוססים למיתה", אולם אז יידרש להתייחס למאמר חז"ל הידוע (ברכות י, א): "אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים". ושמו נוכל לתרץ כי ידע יעקב אבינו שנחתמה הגזירה, ואין בכח היחיד לבטל את הגזירה לאחר שנחתמה (עיי' ר"ה יח, א).

כך או כך, סביר להניח שראה יעקב כי תפילתו תהיה תפילת שווא, ואין בידו לשנות את רוע הגזירה, אחרת היה מתפלל על כך.

במשנה הודיעונו חז"ל (ברכות נד, א): "הצוּק לשעבר הרי זה תפלת שווא", ובהתייחסו לכך קובע השערי תשובה (או"ח קפז) כי אף המתפלל על העתיד, אלא שאין הדבר יכול להתרחש כי אם בדרך נס - הרי זו תפילת שווא.

המשך מעמוד קודם

מתוך הבנה זו, לקח את עצמו בחזר בידיים ועלה על דרך המלך, עד שכיום - בעודו משמש בכהונה תורנית רמה ומהווה דוגמה ומופת לאברך בן עלייה, אי אפשר להכיר בפניו את הנער השובב שהיה שם פעם, לפני עשור ושניים.

מעשה זה מעיד עד כמה גדול כוחה של תפילה, עד כמה אין להתיימשך מן הרחמים.

בכך ניתן להבין את פשר השימוש בשם הקדוש המורה על מידת הדין, בתוך דברי יעקב על בניו. בכך באה התורה ללמדנו, כי אף אם לעתים אנו חווים בכל הנוגע לילדינו את מידת הדין במלוא עוצמתה, עדיין - אלו הם 'הילדים אשר חננו אלקים את עבדך'!

אלקים, כן. מידת הדין, נכון. אך בכל זאת, למרות ועל אף הכל - הוא חונן ויחונן, יחוס וירחם, וגדול כוחה של תפילה לקרוע שערי שמים ולהחיש ישועה אף בנושא זה.

פנינה לשבת

מבית מדרשם של רבותינו

"וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמִּצְחָה הָאֶחָת וְהָכִהוּ וְהָיָה הַמִּצְחָה הַנִּשְׁאָר לְפִלִיטָה" (ל.ט). פירש רש"י: "התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפלה ולמלחמה".

באופן מיוחד מבאר זאת הרה"ק ה'תפארת שלמה' מראדומסק ז"ע - כי למעשה התפילה הינה הבריח התיכון, עיקר העיקרים סביבו נסוב הכל. גם הדורון והמלחמה, אף הם חלק בלתי נפרד מעבודת התפילה.

על זו הדרך הוא מפרש, כי 'דורון' היינו אותם מעשים טובים שמוטל על אדם לעשות טרם גשו להתפלל, כדוגמת מה שאמרו חז"ל (בבא בתרא י, א): "רבי אלעזר ייב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר, דכתיב (תהלים יז, טו): "אֲנִי בְצַדִּיק אֶחְזָק פְּנִידִי".

כך גם לענין המלחמה, בדבריו הוא מתייחס לכך כמלחמת האדם במחשבותיו החיצוניות, אלה המפריעות לו לעמוד ולהתפלל לפני קונו ביישוב הדעת. המלחמה האמורה, אם כן, אף היא כלי-עזר לתפילה עצמה.

נמצאנו למדים כי 'דורון תפילה ומלחמה' הינם בעצם: 'דורון ומלחמה - בשביל התפילה'.

קרבת אלוקים

לאורם של גדולי הדורות

יהודי תם ופשוט, בעל בית מרוח עממי בגליציה אליו נהרו המוני הגויים לשתות לשכרה, סגר באחד הלילות את בית מרוח כמנהגו, וכצפוי נאלץ לגרש בתקיפות את אחרוני השיכורים שעוד התגוללו על הרצפה.

אחד מהם, גברתן מגודל שהפך את הדבר לאתגר, נזקק לעידוד נוסף. היהודי מצידו לא היסס, ושלח בעיטה הגונה הישר לבטנו של הגוי. הבעיטה לא נראית היתה מסוכנת, אך נשמתו של הלה, למרבה הבהלה, פרחת באחת והוא שבק חיים.

היהודים באירופה ידעו היטב מהי משמעותה של סיטואציה שכזו. הם עוד זכרו את עלילות הדם והיטיבו להבין את ההשלכות הנוראות.

על אתר נטש היהודי את המקום, ובאישון לילה הועיד פניו למורו רבו הרה"ק ר' יהושע מבעלזא ז"ע. הרבי לא התרגש. 'עמוד על יד הגוי המת' הורה לו, 'ואמור את נוסח 'הוא רחום' הארוך שבסדר 'תחנון' לימים שני וחמישי'.

הפלא אכן קרה. אך אמר היהודי את קטע התפילה המדובר, והנה באורח נס קם הגוי והתעורר לחיים, פסע לאטו מתנווד אל ביתו, ורק שם קרס ומת במקום.

כשתהה היהודי הנדהם באונוי הרבי - אם כוחה של תפילה זו כה גדול, מדוע יש המעדיפים לדלג עליה ומחפשים סיבות שונות שלא לאומרה, הגיב הרבי במשפט קצר ורב-משמעות: 'וכי ברצונך שכל הגויים יקומו לתחייה?!'

הגמרא (ברכות ט, ב) דנה בענין דיני חזרה על התפילה, במידה ולא הזכיר תפילת 'עלה ויבוא' בתפילה, וקובעת כי חובת החזרה חלה אך ורק במידה ולא נזכר המתפלל טרם שעקר רגליו, אולם אם נזכר קודם לכן - אין צריך לחזור, אלא יאמרה אז.

מוסיפה הגמרא ומסייגת קביעה זו, ופוסקת כי אף אם נזכר לאחר שעקר רגליו - במידה ואותו אדם רגיל לומר 'תחנונים' אחר תפילתו, אין חובה עליו לחזור לראש, אלא יאמר 'עלה ויבוא' ויסיים תפילתו.

רש"י מבאר את פשר אותם 'תחנונים' שמזכירה הגמרא: "כגון אלקי נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה". כאן המקום לציין כי ישנם (תר"י ברכות שם ועוד) סבורים כי ייתכן שתפילות אלה נאמרו דווקא בישיבה, ולא בעמידה כמנהגנו וכלשון רש"י.

אם כי למעשה נקבעה תפילת 'אלקי נצור', כתפילת התחנונים המקובלת, אולם לאמיתו של דבר זו תפילה אחת מתוך רבות אותן אמרו האמוראים הקדושים בסיום תפילתם, וחלקם נהגו לאומרו בומנים מיוחדים בלבד (ראה באריכות ברכות טו, ב).

הנוסח המקובל כיום מבוסס על התפילה אותה התפלל האמורא מר בריה דרבינא, אם כי לא בכל הדורות היה נוסח זה מוכר ומקובל כל כך. האבודרהם מציין כי 'יחידים נהגו לאומרו', ומתוך דבריו נראה כי בדורו לא השתרש נוסח זה בקרב כלל הציבור.

להלן נסקור בקצרה את התפילות השונות שהתפללו האמוראים השונים, מלבד תפילת מר בריה דרבינא. ואף שמקוצר היריעה לא נביאן בשלמותן ובלשונן, אך נשתדל לסקור את עניינה ומהותה של כל אחת מהן. סדר סקירת התפילות הינו על פי שמות האמוראים שהתפללו אותה, לפי הסדר המובא בגמרא ולא על פי סדר הדורות.

רב אלעזר

תפילה זו עניינה ייחול להצלחת האדם במגוון תחומים, הן בשלום ושלוות האדם עם סביבתו והן בריבוי התלמידים; תחינה לאחרית טובה ולחלק נאה בגן-עדן; חבר טוב ויצר טוב, כמו גם רצון ושאיפה טהורים ליראת השי"ת. בחתימתה תפילה כי תבוא קורת נפשנו לטובה לפני הקב"ה.

רב יוחנן

בתפילה זו יש התייחסות מיוחדת למצבם השפל והעגום של ישראל בגלות, תוך בקשה ותחינה לפני הקב"ה שיציץ בבושתם ורעתם ומתוך כך יתלבש ברחמים ובעוז הגדול. בחתימת הברכה מצאנו בקשה ייחודית - כי תבוא לפני הקב"ה מידת טובו וענוותנותו.

רב זירא

רבי זירא בתחנוניו בחר להתמקד דווקא בגאות היחידה של עם ישראל, בתלותו בהמשכיות הדורות ודרך ישראל סבא, ובמחויבות הגדולה שהדבר דורש מכל יהודי: "שלא נחטא, ולא נבוש, ולא נקלם מאבותינו".

רב חייא

תפילת התחנונים של רבי חייא קצרה, תמציתית וכוללת כמה נקודות מרכזיות ועיקריות בחיים: "יהי רצון מלפניך... שתהא תורתך אומנותינו, ואל ידן לבנו ואל יחשכו עינינו".

רב

לעומת תפילתו הקצרה של רבו המובהק - רבי חייא, היה האמורא רבי אבא אריכא המוכר יותר בשמו 'רב' נוהג להתחנן לבוראו בשפה ארוכה בהרבה.

תפילתו מוכרת מתוך ברכת החודש, בה קיים רצף ארוך של בקשות לחיים ארוכים, חיים של שלום, ברכה והצלחה בכל ענין ותחום שהוא.

רבני הקדוש

את תפילת התחנונים של רבי יהודה הנשיא אנו אומרים מדי יום כהמשך לברכות פשח, והיא מרכוז בתוכה תחינה להצלה מפני פגעים רעים מסוגים שונים, הן אנושיים והן שאינם כאלה - עזי פנים; עזות פנים; דין קשה ובעל-דין קשה ועוד.

רב ספרא

תפילה זו מיוחדת בכך שהיא מתמקדת בשתי נקודות עיקריות - השכנת שלום בפמליה של מעלה [לפירושים מסוימים היינו בין שרי האומות שבמרום, ולדעות מסוימות זהו ענין גבוה שאין לנו תפיסה והשגה בו], וכך גם בין תלמידי החכמים.

לאחר מכן עוברת התפילה לבקשה על השכנת שלום בין העוסקים בתורה לשמה - לאלה העוסקים בה שלא לשמה, ומכאן חתימתה: "וכל העוסקים שלא לשמה, יהי רצון שיהיו עוסקים לשמה".

רב אלכסנדר (יש אומרים: רב המנונא)

התחינה עוסקת בבקשות לזכות לאור האלקי, ולשונה קצרה ורבת-משמעות: "יהי רצון מלפניך... שתעמידנו בקרן אורה ואל תעמידנו בקרן חשכה, ואל ידן לבנו ואל יחשכו עינינו". חתימת הברכה, למעשה, זהה לזו שחתם רבי חייא בתפילתו.

רב אלכסנדר

לפי הדעות שהתפילה הקודמת נאמרה על ידי רב המנונא, הרי שתפילתו של רבי אלכסנדר שונה, ועניינה כדלהלן - פנייה כנועה לפני בורא עולם ותחינה לפניו שיכיר ברצונו האמיתי לעבדו בלב שלם, תוך לימוד סגוריה על ישראל שה' שאור שבעיסה הלא הוא היצר הרע, וכך גם שעבוד המלכויות, הם המעכבים בעדנו מלעבדו כראוי.

בחתימתה, מיוחדת התפילה כמה מילים לתחינה ובקשה לפני הקב"ה - שיצילנו מידיהם וישיב אותנו לעשות חוקיו בלבב שלם.

רבא

תפילתו של רבא נאמרת על ידינו כחלק מסדר הווידוי, והיא מבטאת את הבושה והכלימה שאוחזת בנו על עצם היותנו עפר בחיינו ובמותנו, ועל תעוונתנו לחטוא כנגדו. בהמשך חותמת התפילה בתחינה למירוק העוונות, אך לא על ידי ייסורים וחלאים רעים.

רב ששת

תפילה זו נאמרה על ידי האמורא רב ששת, דווקא ביום תענית. בתפילה מוזכר כי בזמן שבת המקדש היה קיים - היו הקרבנות מכפרים ע האדם, ואילו כעת מהוות התעניות מעין תחליף לכפרה זו. אי לכך - חותמת הברכה בבקשה - יקבל נא הקב"ה את 'קרבננו' ויכפר לנו על חטאתינו.

מילתא חדת"א

עני תפילה מלוקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אינחצירא שליט"א

דחילו ורחימו

הפגיד הגדול רבי דב בער ממעוזיטש ע"ה (מגיד דבריו ליעקב אות ע"ר), כותב: קשה'אדם לומד או מתפלל בדחילו ורחימו ומדבק ומקשר מחשבתו בבורא ותפלה שמו ומחשב ש'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיה ו א), ו'לית אתר פני מיניה' (תיקון י"ז תקון ב"ו צא), והכל מלא מחיות הבורא ברוך הוא, נמצא כל מה שרואה הוא רואה רק חיות הבורא ברוך הוא ורחימו בודאי הוא זריז ונשכר בזה מאד, מתפלל בדחילו ורחימו בודאי הוא זריז ונשכר בזה מאד, מחמת שהוא מקשר מאד במחשבתו בהבורא ברוך הוא אינו רואה ואינו שומע כי אם חיות הבורא ברוך הוא בכל דבר, כי הכל ממנו ותפלה שמו רק שהוא מלפש בכלים מפלים שונים כפכול, ואי אפשר שיבוא על מחשבתו שום פניה לתאוות העולם קשאינו רואה לפניו רק חיות הבורא ותענוג ורחימי שבכל דבר, עד כאן.

דבקות ומחשבה

נמצא כי ככל שהאדם מתקרב יותר לבורא עולם, הרי שמשיל מעצמו חשבונות עולם הזה והבלי, וזהו בחינת 'עולם הבא', וכמו שהמשיך הפגיד בהמשך דבריו לבאר דברי הגמרא 'העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושביו ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה', ופרש, כי על ידי 'עטרותיהם בראשיהם' באים ל'נהנים מזיו השכינה', דהיינו, קשאינו שומע ומתבוננים ב'ראשם' ובמחשבתם בבורא ותפלה שמו הוא 'סובב כל עלמין' פעטרה, וקאמור בדברי הפגיד הקדוש, שמבינים בעמק לבם שהכל רק חיותו ותפלה שמו על ידי שמקשרים מחשבתם בתורה ותפלה בדחילו ורחימו. זוכים ומגיעים ל'נהנים מזיו השכינה', שמתעוררים מהתענוג הרוחני שהוא חיות הבורא הנמצא בכל מקום בעולם.

ועל זאת הדבקות נאמר מפי עליון (דברים ד ט) 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום' כדברי הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק ע"ה הנעים אלימלך (סם) 'על ידי הדבקות שתדבקו עצמכם בהבורא ברוך הוא, יהיה לכם חיים נצחיים גם היום בעולם הזה'.

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפירוש

על הפסוק (לה, א): "ויאמר אלקים אל יעקב קום עלה בית אל וישב שם ועשה שם מזבוח לא-ל הנראה אליך" כותב הספורנו: "וישב שם" - לכוון דעתך קודם שתבנה המזבח, כענין אמרם ז"ל (ברכות ל, ב): "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם למקום".

אם כי מלשון הגמרא ניתן להסיק בטעות כי ההנהגה המדוברת שייכת אך ורק לחסידים ובני עלייה בדורות הראשונים, אולם למעשה נפסק כן להלכה לגבי כל יהודי.

רבנו הגדול הרמב"ם אף מרחיב בכך, מפרט את הדרך הנכונה לעשות כן, כמו גם את שעל האדם לעשות לאחר תפילתו. וזו לשונו (הלכות תפילה ד, טז): "כיצד היא הכוונה, שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו, ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים. ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו, לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר".

סדרה הצלחת

מתוך מבוא לסיפור מתיבתא עוז והדר

כיום מאוחדות מרבית עדות המזרח, לכל הפחות בהיבטים מסוימים, תחת אותה קורת גג תרבותית והלכתית לצד קהילת יוצאי ספרד. הכינוי 'ספרדים' מופנה לא אחת ליוצאי צפון אפריקה, ואם כי ישנם לעתים הבדלים מסוימים ואף מהותיים בין העדות השונות, אולם למעשה התקרבו מאד העדות הללו זו לזו במהלך מאות השנים האחרונות.

טרם איחוד זה, נקראו היהודים שחיו במדינות צפון אפריקה, במזרח התיכון ובארץ ישראל: 'מוֹסְתָעֲרָבִים', זאת על שם שליטתם בשפה, ההווי והתרבות הערבית שסביבם, בארצות מגוריהם.

נוסח התפילה שהיה נהוג בקהילות אלה - ובתוכם קהילת ארם צובא שבסוריה, עד לפני כמה מאות שנים, התבסס בעיקרו על 'נוסח ארץ ישראל' הקדום, וממנו קם ויצא לאור עולם אחד מסיודורי התפילה עבי הכרך, המקיפים והמרתקים ביותר שיצאו אי פעם: 'מחזור ארם צובא'.

עם זאת, ככל שהלכה והתפשטה השפעת יהדות ספרד - על פסקיה ההלכתיים, הנהגותיה ונוסח התפילה שלה, בהתאם הוטמעו שינויים רבים אף במחזור ארם צובא. כך נוצר בסופו של תהליך ממושך סיודור תפילה המתייחד בכך שהוא מאחד תחת קורת גג אחת את נוסח ארץ ישראל הקדום - לצד הנוסח שהובא מספרד.

המחזור מחולק לשני חלקים - חלקו הראשון כולל את תפילות ימות החול; שבת; פסח; שבועות ותעניות, ולצידן אוסף עצום של 'בקשות', קרי: פיוטים אותם משורר הקהל בהזדמנויות שונות בשנה קודם תפילת שחרית. חלקו השני של המחזור מכיל בתוכו את תפילות הימים הנוראים ושאר חגי תשרי. בנוסף, כמקובל באותה תקופה, במחזור ישנם פיוטים רבים.

המחזור מתייחד בין השאר, כאמור, בלקט הפיוטים האדיר שבו. למעלה משש מאות פיוטים כלולים בו, ביניהם רבים שחוברו כבר על ידי גאוני בבל. כך גם ניתן למצוא במחזור שפע עצום של פיוטים מבית מדרשם של גדולי משוררי ספרד, כדוגמת האבן עזרא; רבי שמואל הנגיד; רבי שלמה אבן גבירול ועוד.

לצד כל אלה נכללו במחזור פיוטים רבים לאין מספר מאת משוררי יהדות סוריה לדורותיהם, והדבר משקף במידה ניכרת את נוהגם של יהודי סוריה להתאסף באשמורת הבוקר בשבתות ובמועדי השנה - לשורר ולהלל לא-ל עליון בפיוטים שכולם קודש.

ביאו לפניו - בדיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סיודור עוז והדר

כחלק מאמירת 'פסוקי דזמרא', אנו אומרים מדי תפילת שחרית את המזמורים קמ"ח וק"נ שבתהלים. לדעת רש"י (שבת קיח, ב ד"ה פסוקי), אלו המזמורים הינם עיקר פסוקי דזמרא, היות ויש בהם היילולים הרבה.

הראשון שבהם עוסק בשבח והלל לקדוש ברוך הוא, תוך ציון העובדה שעל כלל הבריאה להודות ולפאר לשמו יתברך - החל בשמי שמים ועד לבריות שבארץ, ואילו המזמור השני עוסק בעיקרו באופני ואמצעי ההילול לשמו - בתקע שופר, במינים ועוגב ועוד.

אודות מזמור קמ"ח כתב האבן עזרא (בפירושו לתהלים שם) כי הוא נכבד מאד, וכי יש בו סודות עמוקים. על זו הדרך מובא בספר יסוד ושורש העבודה (שער השיר פ"ה) כי רמזים בו עולמות עליונים ונעלמים מאד, כידוע על פי תורת האריז"ל, וכי באמירתו כביכול 'מְצוּה' האדם לצבא-מרום להלל להשי"ת.

יד ושם

פסוקי שמות והטמון בהם

אלימלך

"אִישׁ כְּמִתְנַת יְדוֹ כְּבִרְפַת ה' אֶלְקִיָּה אֲשֶׁר נָתַן לָהּ" (דברים טז, יז).
האלשיך הקדוש מאיר את עינינו בביאורו לפסוק זה, בנקודה שיש לתת עליה את הדעת בכל רגע ושלב בחיים.
גם כשהאדם נותן, כשהוא כביכול 'מנדב' בטוב לבו להשי"ת, הרי זה 'כְּמִתְנַת יְדוֹ' - כביכול נתן זאת הקב"ה, שהרי כל הקיים בזה העולם הינו 'כְּבִרְפַת ה' אֶלְקִיָּה אֲשֶׁר נָתַן לָהּ' - הכל ממנו יתברך והכל שייך לו. מאום לא שלנו!

היכן מצאנו בדברי רש"י על הפרשה רמז לברכה שאנו מברכים מדי יום?

- א) "קִטְנֵי מִכֹּל הַחֲסִידִים וּמִכֹּל הָאֻמֹּת" (לב, יא).
- ב) "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר" (לב, ו).
- ג) "וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר" (לב, כז).

תשובה מגליון קודם - פר' ויצא:

שתי התשובות נכונות.
על הפסוק הראשון כותב רש"י: "וכי כך עשה אביך לאמך, והלא התפלל עליה", הרי לנו שתבעה ממנו להתפלל. ואילו את הפסוק השני מפרש רש"י גם כן כי זו לשון תפילה (עיי"ש).

שם הזוכה בגליון פר' לך לך: ה' כהן אלחנן, בני ברק

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב
לכתובת מייל: m028039999@gmail.com

או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

על מנת להשתתף בהגרלה:

1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון.
2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סיודור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

הפלא ופלא

שאלות וחידות בנבכי הפרשה ומעשיה

יוסף דעת

עיון בעיומק הפרשה

רש"י מפרש בפסוק (לב, לב): "וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ", כי השמש זרחה טרם זמנה, והן אותן שעות ששקעה עבורו בכאר שבע.

יש מקום לדון, במקרה נס שכזה - האם חלו באותה שעה כלל הדינים הנוגעים לזריחת השעה או לשקיעתה, כדוגמת זמני תפילה ותפילין, או שמא יש להתייחס מבחינה הלכתית לזמנים ההלכתיים הרגילים - לולא אירע נס? תשובות יתקבלו על ידי הקוראים, ויתפרסמו בעלון הבא מדי שבוע.

